

Görgey csillaga

Regény¹

LOVIK KÁROLY

I.

Az 1848-ik évi angol derbyt viscount Clifden híres Surpliceje nyerte meg Springy Jack ellen. A nagy verseny után tarka tömeg oszlott el a szélrózsa különböző irányában, kék kabátos, aranygombos, megfontolt gavallérok, főkötő-kalapos, széles szoknyás hölgyek, a szigetországban születettek, franciák, oroszok, spanyolok és németek. Néhány magyar úr is akadt a nézők közt, ők is az akkori idők nagyképű divatja szerint öltözködtek, derékba szabott tudós-kabátokat, színes nanking-pantallót, dupla nyakkendőt viseltek és nagy gonddal ápolták szakállukat, bajuszukat. Egy Andornaki nevű magyar gavallér a versenytérről a tengerparthoz utazott és a szárazföldre hajózott.

Andornakinak annak idején egy-két versenylova volt Angolországban. Most, hogy hosszabb kinttartózkodás után hazájába visszatért, magával vitte a lovakat, amelyek Fisher nevű lovásza kíséretében már a hajóállomáson várakoztak reá. Fisher egyúttal néhány kis kopót is vásárolt, hogy otthon,

¹ Élete chef d'oeuvre-jének tervelte Lovik Károly a Görgey csillagát. A befejezetlen, legelején félbemaradt regény, melyet most e szemle olvasói elé adunk, azért nem élettelen torzó. A három regényfejezet három drága csésze – Lovik Károly érzelmes és kultivált írói erényeivel ékes. Teljesen befejezett e három fejezet is – mindegyik egy elmerült ígérlet, mentől gyönyörködtetőbb, annál fájóbb, ezekből érezzük igazán, hogy Lovik Károly tudta volna megírni a magyar és modern történelmi regényt. Az elbeszéléseiben felhalmozott írásművészet valóban kvalifikálta arra, hogy mestere legyen a prózai művészet királynőjének, a történelmi regénynek. A halál éppen abban a korban vitte őt el, amikor a lelkiismeretes művész – és mennyire az volt Lovik Károly! – élete fő művére megéri és elkészül.

L. L. (Lakatos László)

jövő ősszel nyulakra vadásszanak. A kopók beleüvöltöttek a ködbe, a lovak pedig kedvetlenül horgasztották le fejüket.

Mikor a hajó elindult és a széles kikötőváros, legyezőszerűen elhelyezkedő gázlámpáival az éjszaka sötétségébe futott vissza, egy apró szakállas emberke állt Andornaki elé.

– Macpherson? – szólt félénken.

Andornaki megrázta fejét.

– Nem, uram, magyar ember vagyok.

– Ah, bocsánat – felelte az idegen magyarul.

Viseltes arcán látszott, hogy habozik, mondani akart valamit, de aztán meggondolta magát, köszönt és a hajó éttermébe húzódott.

Berlinben Andornaki néhány óráig várakozott a csatlakozásra. A pályaudvari kávéházba ment, és újságot kért, a pincér, aki látta, hogy idegennel van dolga, francia és osztrák hírlapokat tett a pálinkás pohárka mellé, Andornaki megtisztította pápaszemét. Amíg Angolországban járt, nem olvasott volt újságot, meg akart feledkezni otthoni apró nyomorúságáról és vadászással, utazással töltötte el az időt. „Hírek Magyarországból” – ez volt az első mondat, mely eléje rajzolódott. Magyarország! Hirtelen egy kis melegséget érzett, örülni próbált, aztán egyszerre eléje állott az esőbe borult, dombos vidéki birtok – úgy, ahogy február végén elhagyta, ázott kazlaival, füstölgő hegyeivel, kacskaringós patakjaival; majd a feleségét látta maga előtt, amint csüggeden, mint egy nagy, beteg madár ült egy piros karosszék karfáján, és a sovány akácokra nézett; és rögtön rá a sógornőjét, a tizennyolc esztendő Sasakiát, amint gyerekhomlokát az ablaktáblához szorítja. Azután önmagát pillantotta meg: fáradtan, beletörődve a céltalanságba, ballagott a fekete-zöld vetések szélén és sétabotjával a zöld kalászkákat csapdosta. Most egy név jutott eszébe: Virághyé, az orvosáé, aki mindennap hideg vízzel mosta le, elektromozta és titokzatos szereket írt neki. De beteg volt-e csakugyan? Nem, csak fáradt volt, rettenetes fáradt és elhatározatlan. Évek óta készült neki, hogy leszámol a zsibbasztó helyzettel, hogy végre cselekszik valamit, hogy elválik a feleségétől, nőül veszi Sasakiát, vagy főbe lövi magát, vagy legalább inni kezd; de mindebből nem lett semmise. „Az átmenet”, ahogy ezt a furcsa dermesztő és álmatag állapotot nevezte, egyre tovább és tovább tartott, és úgy látszott soha se akart véget érni.

– De hát mi célja van mindennek? – kérdezte magától, amint föltekintve a hírlapból a kávéház józan világitásában, az aranyos keretű fali tükörben megpillantotta kedvetlen arcát.

A feleségét sohase szerette, csak a maga álmatag módja szerint tisztelte. Mikor megvált a katonaságtól, ahol a főhadnagyságig vitte, sok adóssága volt, és a megoldás, hogy nőül veszi másod-unokahúgát, a rajongó Nathaliet,

könnyű és természetes megoldásnak látszott. Addig nem szeretett senkit, már huszonkilenc éves volt és a nőkhöz csak néhány félbemaradt kaland, figyelmességek és bókok kapcsolódtak. Mért ne lehetne udvarias az unokahúgával szemben is? Akkor azt hitte, hogy nem cselekedett helytelenül, mert nem mutatta magát másnak, mint amilyen volt, és Nathalie előtt fölfedte a lelkét, hitte, hogy mindig becsülni fogja ezt a tiszta nőt, aki az anyagi romlásától, a piszoktól, a nyomorúságtól, amelytől irtózott, mentette meg. Azután Saskia nagyra nőtt és... Mindez Andornakit nem törte össze, csak elszomorította, végtelenül elszomorította és ...

– Uram – szólalt meg valaki mellette.

Andornaki homlokára tolta pápaszemét. Ugyanaz a plaides emberke állott előtte, akivel az angol tengerparton találkozott és aki a titokzatos Macpherson jelszóval köszöntött rá. Ha lehet, még félénkebb volt, az ajka meg-megrándult. Pálinkával kereskedő lengyel ügynökhöz vagy szakállt növesztett vidéki színészhez hasonlított, kabátja gallérját a kellemes idő dacára feltúrta.

– Mivel szolgálhatok? – kérdezte Andornaki és kelleetlenül érezte, hogy ez az ember szívességet kíván tőle.

Az idegen gyorsan beszélni kezdett, fojtott hangon, közben hátra-hátra nézve, mint a színpadi összeesküvők.

– Az én nevem Gerényi – kezdte el alázatosan – és titkos megbízatásban jártam Angolországban. Ismerem önt, látásból, névről, tudom, hogy mindenki nagyrabecsüli. Én fegyvereket szállítok Liverpoolon át a magyar kormányoknak, harmincezer gyutacsos fegyvert.

– De miért titokban?

– Ah, uram – nézett rá Gerényi – ön nem tudná, mi történik Magyarországon?

– Nem, uram. Február végén távoztam el hazámból és azóta nem olvastam újságot. A februári forradalom az utolsó esemény, amelyet ismerek. (De vajon miért védekezem ez ismeretlen ember előtt? – tette hozzá magában.)

A plaides, viseltes emberke a márványasztalon fekvő osztrák hírlapot a kezébe vette és halkán – csak a fontosabb szavakat kapva ki a tudósításból – kezdett olvasni, „Nagy népgyűlés és adakozás a hon védelmére.” „A Nemzeti Színház tagjai a haza oltárára.” „A kamarilla.” „A Württemberg-huszárok hazaszöknek.” „Sztratimirovics fegyverbe szólítja a szerbeket.” „A szerbek tábora és a magyar sereg.” „Szemere kiáltványa fegyverfogásra.” Mind e szavak Gerényi fojtott hangja dacára mint a rakéták pattogtak az ódon berlini kávéházban, amelynek falairól Nagy Frigyes, Blücher és Melanchton aranyozott agyagszobrai néztek le az óriási biliárdasztalokra. Az unatkozó pin-

cér a sarokban nagy légycsapóval ütögette a falakat, és Andornaki lelkében a tompa puffanások összekeveredtek a történelem eseményeinek robajával.

– És erre kellene a fegyverek? – kérdezte végre.

– Igen, erre.

– És ön hisz e fegyverek győzelmében?

– Hiszek, uram – felelte Gerényi tartózkodva. Andornaki közömbössége zavarba hozta. Most már sajnálta, hogy fölfedte magát honfitársa előtt, aki talán a határon átadja az első osztrák őrjáratnak. Nem tudott tovább beszélni, csak félénken nézett maga elé, mint egy csínytevő kisfiú, akit a tanító utolért a nádpálcával.

– Nos, én nem hiszek – szólt Andornaki. – Tíz év óta hallom, hogy fegyvereket szállítanak Magyarországra, ha ezek a hírek igazak, annyi puskánk van, hogy az egész világot elláthatnók velük. Én is magyar ember vagyok, legalább is annak kellene lennem, én is szeretem a földet, ahol születtem, természetesen, de Magyarország nem az, aminek az urak elképzelik, Magyarország más.

Gerényi föllélegzett. „Én is magyar ember vagyok”, ezek a szavak megnyugtatták, aztán eszébe jutott, hogy Andornaki az ország egyik első gavalérja, akinek versenylovai, négyes fogatai, cifra hajdúi, vadászlovakai, talán francia szeretői is vannak, s akinek nincs szüksége rá, hogy egy szegény fegyverszállítót az osztrákoknak adjon át.

– De hát milyennek méltóztatik képzelni Magyarországot? – kérdezte valamivel élénkebben és bizalmasabban.

Andornaki bosszankodott. Mi célja, hogy ezzel az idegen emberrel szóba áll és dolgokról beszél vele, amelyek hónapok óta nem forogtak a fejében, amelyeket nem szükséges egy kávéházi beszélgetés kapcsán elintézni, amelyeknek megvitatására talán egyáltalán nincs szükség? Miért magyarázza meg a maga furcsa nézeteit, amelyek befejezetlenek, éretlenek és fáradtak voltak, mint egész élete? Magyarország képe úgy élt előtte, ahogy a megyei gyűléseken, a mellüket verő hazafiak szónoklataiból, a túlzó költők verseiből kirajzolódott. A fegyverbe öltözött, nagy termetű, acélvértes Hungáriaként, büszke, nagy szemű asszonyként, amint merően előre tartja széles pallosát. Folyton az ő nagyságáról beszéltek, folyton térdre borultak előtte, és közben a táblabírók agarak után lovagoltak, a parasztok keservesen húzták az igát és a katonák a kávéházakban és kaszinókban kártyáztak. Hol volt a nagy Hungária? Kiben lakott? Az elmaradt, eladósodott vidéki polgároknak, a részeges lapszerkesztőkben, a névnapokra verselő rektorokban, a szószátyár szónokokban, a csapszékekben énekelő diákokban, az uzsoráskodó kis kereskedőkben, az armálisára és lovaira büszke kurta nemesben, a franciásan nevelt főurakban, a rossz vidéki színészekben? Hun-

gária, Hungária! ez az ünnepélyes arcú szó hallatszott úton, útfélen, Hungária palástjával, óriási koronájával, félelmetes görög alakot öltött és toronymagassággal emelkedett a többi nemzet fölé. A német, mint hálósapkás sógor, az olasz, mint fülbevalós népénekes, az angol, mint kockaruhás, cilinderes utazó, az orosz, mint gyertyafaló medve élt a köztudatban, csak Magyarország volt szép, győzhetetlen és félelmetes, mert csak a képzeletben és nem az élet szántóföldjén élt. Mennyi beszéd – fűzte tovább bosszús gondolatsorát – mennyi üres fogalom, mennyi haszontalan halandó, önmagát sem véve ki. Mert Andornaki érezte, jól tudta, hogy – jóllehet olvasta Rousseau-t, Voltaire-t, a Lettres cabalistiques-t, Montaigne essayit, Diderot Jacques-ját és Montesquieut – ő is csak félművelt, féltehetségű ember, hogy a szülei elfelejtettek akaraterőt nevelni beléje, holott táncolni, lovagolni, vadászni és vívni jól megtanították. Saját magában látta hazája képét, ezer és ezer hozzá hasonló félbemaradt ember járt az országban, kevesebb őszinteséggel, több szónoki képességgel fölruházva.

Gerényi tétován várta a választ.

– Nos – vette föl végre Andornaki rosszkedvűen a szót – hosszú és meddő lenne minderről beszélni. Minek? Mivel szolgálhatok tulajdonképpen?

A fegyverszállító arca újra elborult.

– Egy hazafiúi szolgálatra akarom kérni – szólt alázatosan. – Mint mondom, harmincezer fegyvert szállítottam Magyarországra, ahová Törökországban át talán már szerencsésen meg is érkeztek. Magam nehezebben tudok hazajutni. Van ugyan szabályos útlevellem, de már Londonban észrevettem, hogy kémkednek utánam. Nem juthatnék-e át a határon, mint az ön lovásza vagy szolgálója?

Arcán látszott, hogy napok óta gondol rá, hogy a gránicon egy marcona tiszt a vállára teszi a kezét, megmotoztatja, leleplezi és főbe löveti, mialatt otthon a gyerekei az asszony szoknyájába kapaszkodnak és a pék beszünteti a hitelt. Vállalkozása, amely kezdetben könnyűnek tetszett, most egyszerre félelmetes színekbe öltözve állott eléje.

– Oh, hogyne, szívesen – felelte Andornaki szórakozottan –, azt hiszem, ennek nincs akadálya. Bécsben megszerzem önnek az útlevelet, legalább remélem, több ismerősöm van a külügyminisztériumban.

Gerényi meghajlott.

– Uram – szólt ügyetlenül.

– Igen, köszönöm – felelte Andornaki és a kopott kávéházi tükörben ismét eléje állott sáros, ködbe burkolt birtoka, ahogy a februári esős reggelen elhagyta, Saskia összeszorította öklét és a kertben sétált. A pávák a háztetőn ültek. – Ez szerencsétlenséget jelent – gondolta magában, mert gyerekkorától babonás volt.

II.

Bécsbe érkezve, Andornaki személyesen is meggyőződött róla, hogy csakugyan egy darab történelmet aludt át Angolországban. Részletesen ismerte meg a bécsi forradalom eseményeit, a pesti március 15-ikét, gróf Batthyány Lajos és az első minisztérium kineveztetését, az ősiség eltörlését, a bécsi udvari kancellária fölösztatását, a főispáni helytartók fölmentését, a szerbek elszakadását Magyarországtól, Jellasics kiáltványait, beszédeit, a császár menekülését Innsbruckba, a szerbek betörését, az önkéntes őrseregek, a nemzetőrségek megalakulását, az adakozásokat a haza oltárára, az unió kimondását, a magyar katonák hazaszökését, a prágai bombáztatást. Azután egy csomó ismerőse szerepléséről és kineveztetéséről kapott hírt. Emberek, akiket clubokból, színházakból, vadászatokról jól ismert, új, meglepő formában állottak eléje. Emberek, akikről tudta, hogy későn szeretnek fölkelni, hogy a divatnak élnek, asszonyok után futkosnak, adósságokat csinálnak, a svábhegyi nyaralókban fáraót játszanak, egyszerre más, friss alakban jelentek meg előtte. Az öreg Mészáros, aki whist közben katonás élceket és hozzá idegen idézeteket mondott el, hadügyminiszter lett és hazajött Magyarországba. Látta nagy gyerekszemét, furcsa bajuszát, amely egy barátságos kérdőjelhez hasonlított és látta gondosan kitakarított atilláját, amelynek gombjait a szorgalmas katona mindig saját kezűleg fényesítette ki. Látta gróf Batthyány Kázmért, akinek a leggyorsabb kocsilovai voltak Pesten és aki olyan rövidlátó volt, hogy a vadásza mondta meg neki, merrefelé süsse el a puskáját, látta a sima arcú, magas homlokú Eszterházy herceget, aki mintha egész életében egy gyönyörű francia színpadon mozgott volna, s aki most egy forradalmi minisztérium tagja, látta a barnaszakállú Csernovics Pétert, aki Angolországból járatott magához szabót, s akibe minden vendégszereplésre érkező idegen énekesnő vagy táncosnő szerelmes volt. Azután látta a másik pártot, a magas homlokú kopasz Jellasicsot, a nagy nőbarátot, aki esténként párisi cukorkákkal a zsebében jelent meg az operai díszletek között és ha bókot mondott, a füle hegyéig pirult el, látta Sztratimirovics Györgyöt, gondozatlan, kóchoz hasonló bajuszával és szakállával, amint szerb nemzeti öltözetben bukkan föl, amely mint egy álarcosbeli jelmez lötyögött rajta, és látta gróf Sándor Móricot, akivel gyakran vadászott szarvas után Bajnán, s aki most egyszerre a politikába ártotta magát s arcul ütött egy munkást, aki a Práterben „Éljen a köztársaságot!” kiáltott. És látta egykori tisztársait, akikkel éveken át unatkozott elhagyott olasz falukban, havas lengyel síkságokon, akik megadással táncoltatták meg az ezredesük csúnya leányait és pénzzavarban voltak. Lenkey János! Együtt szolgáltak, szerette a kertészkedést, a névnap vacsorákat, az olcsó falusi

örömöket, a legrosszabb tréfákat is bevette, mindig egy kicsit rekedt volt, és most ő vezeti át a határon a Württemberg-huszárokat! És a választékos Fiáth Pompejus; neki voltak a legjobb lovai, rajongott a szép nemért, a tánccért, és titokban verseket írt. Hogy történhetett mindez?

Maga Bécs is más arcot öltött. Az utcákon furcsa ruhás selyembekecses diákok jártak föl és alá, bársonykalapban, óriási piros strucctollakkal, titokzatos kardokkal. A legtöbb házra elmosódott krétával ez volt ráírva: „A tulajdon szent”. Némely üzlet zárva volt, sőt akadtak házak, amelyeknek ablakait, kapuit bedeszkázták. A kövezet sok helyen még fölszedve, a gázlámpák üvegei összetörve, a láng szabadon táncolt a szellőben. Itt is, ott is egy-egy fontoskodó nemzetőr tűnt föl és izgatottan magyarázott valamit a járókelőknek, akik részben ájtatosan bólintgattak neki, részben azonban nevettek a háta mögött.

Andornaki régi fogadójában, a Matschackerhófban szállott meg és reggelre a Café Francaisbe ment, amelynek apró ablakaiból annak idején a bécsi szépségeket szokta volt nézegetni. A kávéház tükrében nagy éles csillag jelezte, hogy eltörött, és a Marqueur üzletszerű mosollyal, mint egy kitapult múzeumi kulcsár magyarázta el, hogy a golyót még márciusban lőtték bele a tükörbe s azóta emlékként őrzik. Csakugyan a golyó berámázva és koszorúval ékesítve, ott büszkélkedett a pénztároskisasszony trónusán. Az egyik kártyaasztal mellől rögtön fölkelte egy öreg ügynök és megmutatta arcán azt a sebet, amelyet Fischhof miatt kapott s amely nagy, fekete és piszkos volt, mint egy kéményseprő sapkája. A kártyázók összemosolyogtak, hogy egy kis időre megmenekedtek a nagyképzű kibictől.

Az egyik ablaknál polgári ruhás úr ült és a Charivarit olvasta. Andornaki egyik régi tisztársára ismert benne, senkinek se volt olyan hegyes orrú cipője és olyan gondosan kiborotvált félholdalakú kotelettje, mint Ambrósius hadnagynak.

– Óh, ezek érthetetlen dolgok – szólta a tiszt és mosolygott. – És a hadsereg? A hadseregünk úgy látszik, nem ér egy fakovát. Talán, ha Radetzki itt lenne, de ő is öreg és a többiek elhatározatlanok. És a császár? „Csak nem lőni, csak nem lőni” ez minden, amit mondani tud. De így bajos két országot kormányozni! Én láttam Albrecht főherceget, amint sebes vágatában menekült a nép elől a Burgba és asztallábak meg sétabotok repültek utána. Egy főherceg a Grabenen vágat végig! Nem furcsa? A császárvárosban!

– És a magyarok? – kérdezte Andornaki.

– Ej, barátom, itt Bécsben ti magyarok vagytok az urak. Kalapot! Itt az történik, amit Magyarország akar. Láttad volna a pozsonyi országgyűlési ifjúság bevonulását Bécsbe, vagy a magyar országgyűlés küldöttségének megérkezését, láttad volna Kossuthot, amint egy szökőkút talapzatán állt, s egyik kezé-

ben egy utcagyereket tartott, „a szabad Ausztria jövődő polgárát” és a tömeg bömbölve dobta kalapját a levegőbe, más nézeted lenne honfitársaidról, mint azelőtt. Ti buktattátok meg Metternichet, Sedlniczkit, és ti kergettétek a császárt Innsbruckba. Óh, lala!

– De honnét vették az akaratot? honnét vették? – szólta Andornaki csüggedten és hirtelen eszébe jutott, hogy haza kell utaznia és megint Diderot-t fogja olvasni és megint elkerüli Saskia tekintetét.

– Az akaratot? Hogy érted ezt? Hát honnét vették volna?

– Igen, én is azt kérdezem.

– Nos, én azt hiszem – felelte Ambrósius a tükörbe nézve – én azt hiszem, a mi gyöngeségünkéből. Egyébként, akarat? Nézd ezt az öreg urat, a szomszéd asztalnál, aki a pincérrel zsémbeskedik, mert nem akar őt, hanem csak négy darab cukrot a kávéjához adni. Tudod-e kicsoda?

– Vajon?

– Nos, igen. Nos, ez Marmont, Marmont Ágoston Frigyes, Raguzza hercege. Napóleon marsallja! És most akaratának elég tér, ha a pincértől még egy darab cukrot zsarol ki, vagy a marqueurt megveri egy játszma karambolban. A marsall a kávéházba szorult és a kávéházban nem lehet ágyúzni. Mindenkiben van akarat, de nem mindenkinek akad tere, hogy azt érvényesíthesse.

– Óh nem, ez nem így van – tiltakozott fáradtan Andornaki.

– Nos, ahogy gondolod, én a vitázásban gyöngye vagyok. Mi terved van es-tére? Nem akarsz Veszter társulatát megnézni? Azt mondják jól táncolnak.

– Tovább szeretnék utazni. Nehéz a határon átjutni?

– Óh, ellenkezőleg. Bécs boldog, ha akárcsak egy magyarral is kevesebb marad benne. És különben is azt hiszed, hogy még vannak hatóságaink? Bécsnek és Ausztriának van ugyan minisztériuma, amelynek feje pillanatnyilag gróf Wessenberg, de a hatalom az úgynevezett közbiztonsági bizottmányé, amely diákokból, munkásokból és polgárokból áll. Egykori közös zabkereskedők – Halbrohr, ugyebár? – szintén tagja a bizottságnak, érdekes, az idők, hogyan változnak!

Most egy körszakállas, kövér, feltűnően apró léptű férfiú közeledett az asztalhoz. Művészmodra öltözködött, bársonykabátot viselt, csipkés ingmellet, galambszürke nadrágot: az ujjai egy kissé tintásak voltak. Még az asztalnál sem ült, a pincér már is egy kis üveg fehér bort és tíz cabanost tett eléje, amelyeket az idegen, nehézkes mozdulattal azonnal kifizetett.

– Óh, Bayer – szólta Andornaki, kezét az érkező felé nyújtva. – Mekkora szakállad nőtt! E szerint már te sem vagy katona?

– Nem, nem vagyok katona – felelte Bayer furcsa mély hangján, – azaz, csak most nem vagyok az, de még lehetek. És akkor – pislogott Ambrósius felé – jaj nektek öreg osztrák gólyáknak mi, hm?

– No, no – bólintott Ambrósius finom arisztokrata fejével (az apja puska-műves volt Ferlachban) – ahhoz ketten kellene.

– Ez bizonyos, ez bizonyos, dörmögte Bayer – valóban erre nem gondoltam.

Mind a ketten üzletszerűen mosolyogtak a gyöngye kaszárnyai elmésségeken, azután Ambrósius hadnagy vette át a szót.

– Nos, quid novi ex Africa? Tehát miről írsz cikket?

– Én ma nem írok cikket, én ma föl fogok mondani a szerkesztőségnek és Pestre megyek.

Bayer tele töltötte poharát és rágyújtott egy cabanosra, amelynek füstje óriás felhőben szállott Marmont marsall felé, aki, miután maga nem volt dohányos, mérgesen szólta át Bayerhez.

– Ne szivarozzon annyit és ne igyon annyit, monsieur! Ön el találja szivarozni az életét. Egy parti sakkot! – fejezte be hirtelen és láthatólag minden különös ok nélkül dacosan nézett maga elé.

Bayer megrázta fejét.

– Marsall! mi haszna, én önt mindig megverem. A háború és a sakk csak fiatal embereknek való.

– Ön udvariatlan – rikácsolta Marmont – ön udvariatlan, monsieur!

Beletemetkezett újságjába és csak néha vetett egy kaján tekintetet Bayerre, akivel folyton perelt, de akihez valamennyi bécsi ismerőse közül mégis legjobban vonzódott, mert tehetséget szimatolt benne.

– De hát mégis mi újság? – tudakozódott tovább Ambrósius hadnagy – hiszen e percben még újságíró vagy és mindent tudnod kell! Detronizáljátok a dynastiát? Engemet is föl fogsz akasztatni?

– Nem, te pardont kapsz, mert valakinek meg kell maradnia, hogy utódaink lássák, milyen is volt az osztrák szoldateszka 48-ban.

Ez volt hát a később oly híres Bayer. Már az intézetben tehetséges katonának ígérkezett, de mindig csak papíron, a bátorság nem tartozott az érényei közé és ezért fölöttesei korán napirendre tértek fölötte. Mint hadnagynak a legapróbb határszéli csetepatéknál inába szállt a vitézsége, maga is szívesen bevallotta, hogy nyúlászívű. „A pokolba!” káromkodott ilyenkor, a bátorság olyan született tulajdonság, mint a kupeckedés vagy a dadogás; ne legyetek olyan nagyra velem! Igen képzett fiú volt, mindig olvasott és Napóleon hadjáratait apróra tudta. A kávéházi asztalon sokszor megrajzolta, mért veszett el a waterlooi ütközet és Marmont dühösen adott neki igazat. Most is fölülve Ambrósius csipkedéseinek, kész csatatervekkel állt elő, hogyan lehetne Komáromra támaszkodva Bécsset bevenni, vagy hogyan lehet szüntelen visszavonulásokkal egy magyar szabadságharcot tíz évig is elhúzni. Sorra megmondta a fontosabb állásokat, hol kell a Dunán átmenni, megint

visszatérni, hol kell raktárakat fölállítani, honnét kell fegyverkezni; hol kell sáncokat építeni, hol tovább masírozni; hol kell csak tüntetni, hol megütközni; hol vannak a legjobb párhuzamos utak és hol döntheti el a magyar huszárság az ütközetet.

– Nos – szólt Ambrósius lélegzet után kapkodva – ennyi talán elég is egy délelőttre! Sétáljunk egyet és azután, ha úgy tetszik menjünk ebédelni. Délután, a dicsőség szent nevében! – Bayer Poroszországot és Franciaországot verheti meg.

Kisétáltak a Praterbe, amelynek képe alig változott, amióta Andornaki nem látta. A kövér gesztenyefák között békés, frakkos polgárok, kiöltözködött lorették sétálgattak és az első kocsmánál nagy csomó naplopó bámulta meg gróf Sándor Móricz aranypaszományos lovászait, fényesre lakkozott angol hintóit, ideges hátaslovait. Maga a gróf egy kurta farkú paripával, ki-ki-törő tetszés közben, az útszéli padokat ugratta át. Most Sándor hirtelen megállt egy kövér pék előtt és megemelve laposkarimájú cilinderét, felszólította, hogy vegyen részt vele egy kocsikázásban. A pék boldogan gombolta be a kabátját, a gróf leszállott paripájáról és a mosolygó pékmesterrel együtt egy fekete faetonra kapaszkodott fel. A következő pillanatban az öt sárga ló ész nélkül rugaszkodott neki a tónak, mialatt a péket az inasok erőszakkal szorították az üléshez.

– Ez nagyon szép, de egy kicsit unalmas – szólt Bayer. – Mindennap ugyanaz a hajsza, csak a pékmesterek változnak. Menjünk ebédelni, én megéheztem volna.

Megfordultak és a város felé tartottak. A Carl színház előtt nagy hirdetések adták tudtul Nestroy legújabb darabját: „Die Revolution im Krähwinkel.” A bohózat egyik alakja maga Metternich herceg volt, akin most már esténként épp úgy nevettek, mint a véres márciusi eseményeken. Egyáltalán: a császárváros nagyobb része inkább mulatságosan, mint történeti komolysággal fogta föl a lezajlott jeleneteket. A sajtkereskedésekben Fischhof-kvarglikat árultak, a gyermekeket forradalmi kalapokban járatták és a fiakkeresek Constitutionnak és Stürmernek keresztelték el lovaikat. A bécsi márciusról tréfáltak az emberek, mint a Magyar Miskáról, vagy a vízvezetékéről és az élc-lapokban Fischofnak csak olyan hosszú orrot rajzoltak, mint Metternichnek.

A három egykori bajtárs Munsch-hoz ment ebédelni. Az úgynevezett tiszti asztalnál javarészt nyugalmazott katonák kerültek össze és a tényleges állomásúak is polgári ruhában voltak. A tisztek több csoportot alkottak véleményeikkel. Voltak, akik Bécs ügyeit lezártak tekintették, a magyar eseményeknek pedig nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget. A katonák másik része már jelentősebbnek látta a dolgokat és úgy vélte, hogy egy úgynevezett császárpárt megalakítására lehetőleg Windischgrätz vezetése alatt

legfőbb szükség lenne, viszont akadtak olyanok is, akiknek tetszett a „magyar ügy”. Ezek azt tartották, hogyha a magyar tiszteket törvényes formában eskették föl a magyar alkotmányra, azok kötelesek engedelmeskedni a magyar minisztériumnak és kötelesek a szerbek ellen harcolni, még ha azokat császári tisztek vezetnék is.

Egy öreg ezredes, aki gyakran kapott leveleket Magyarországon állomásozó vejétől, egy őrnagytól, nehézkesen így szólt:

– Magyarorszáiban teljes a fölfordulás és teljes a császárság veszedelme. Magyarorszáiban mindenki izgat az uralkodó ellen, a népénekeseektől kezdve a miniszterelnöki. A császárt az utolsó suhanc is büntetlenül becsmérelheti, a nemzetőrök alatt pedig egy leplezett hadsereg lappang, amely vakmerőn néz Bécs felé. A nádor folyton Innsbruck és Pest között utazik, mert nem tud mit csinálni és senkinek sincs bátorsága hozzá, hogy tisztázza a helyzetet. Bechtold a délvidéken egészen elvesztette a fejét és Hrabovszkynak sem szeretnék a bőrében lenni – tette hozzá megfontoltan.

Egyesek udvariasan ellentmondtak, mások azt tartották, hogy egy zászlóalj császárvadász elegendő rá, hogy rendet teremtsen. Egy nyugalmazott kapitány arról beszélt, hogy Ausztriában keresztül-kasul utaznak magyar ügynökök, akik a huszárokat húsasokkal arra akarják bírni, hogy kövessék a Württembergiek példáját. Egy őrnagy biztos forrásból tudta, hogy eddig már több, mint kétszázezer fegyvert csempészték át Pestre.

Egy gyermekarcú hófehér tábornok, aki az asztalfőn ült és feltűnően sokat evett, de csak vizet ivott hozzá, halk, franciás hangon így szólt:

– De mi közünk nekünk mindehhez, uraim? Nekünk egy kötelességünk van és ez az engedelmesség! Ha a császár azt fogja kívánni, hogy Kossuthért vagy Nyáriért ontsam a véreket, ezt épp úgy meg fogom cselekedni, mint ha azt óhajtja, hogy Windischgrätz vagy Radetzki alatt haljak meg. Ez az egyetlen szabály, amely bennünket kötelezhet.

Ez úgy hangzott, mint a zárszó, és a társalgás színházra, vadászatokra terelődött át, majd egészen ellanyhult és az ebéd véget ért. Bayer, Andornaki és Ambrósius elhagyták a termet. Miután a bécs-pozsonyi vasút, amely már régen elkészült, különböző okokból még mindig nem közlekedett, Andornaki hajóval szándékozott Pestre utazni. Még egyik Bécsben élő nagynénjét is meg akarta látogatni, tehát elbúcsúzott társaitól.

III.

A gőzhajó (amelynek olyan esetlen alakja, kéménye, kazánja és kereke volt, ahogy ma a kis fiúk a hajókat rajzolják) tele volt utasokkal, akik az egyes ál-

lomásoknál folyton szaporodtak. Kardos diákok, magyar ruhás képviselők, kortesalakú népszónokok, izgatott újságírók tarkán keveredtek össze aggodalmaskodó kereskedőkkel, különös öltözetű, szögletes katonákkal, magas-kalapú nyárspolgárokkal. A tömegben itt is, ott is egy-egy ünneplő ruhás, fiatal lány furakodott át és egy ócska cilinderbe adományokat gyűjtött a haza oltárára. Voltak akik bankjegyeket dobtak a kalapba, mások a gyűrűiket húzták le, de sokan azt mondták, hogy már lerótták egyszer adójukat és mosolyogva vonták meg vállukat. Két cigányzenekar is játszott: egyik a hajó orrán, a másik a kormánykerék fölött, és a magyar népdalok egymásba kapaszkodva repültek el a tajtékos víz fölött. Az egyes hajóállomásokon hervadt lombok és átázott diadalkapuk hirdették, hogy nemrég egy ünnepélyes fogadtatás díszletei voltak. Mikor már közel jártak Esztergomhoz, egyszerre élénk éljenzés harsogta túl a cigányzenét. A Dunával párhuzamosan haladó országyúton fölbukkant a császári postakocsi: a kétféjű sas helyét egy magyar papírcímer foglalta el, és a kocsis vígan trombitált, míg a kocsi utasai kendőiket lobogtatták a hajó felé.

Az esztergomi állomáson száz és száz polgár, katona, pap, asszony, gyermek várta a bécsi hajót, amelytől megszokták, hogy friss híreket és nevezetes férfiakat szállítson. Minden ok nélkül harsány éljen zúdult föl, amelyet a gőzös utasai túlzott lelkesedéssel viszonztak. Egy csomó ember kiszállt, de helyüket kétszerannyi friss utas foglalta el. Andornaki is a kapitányi híd mellől nézte az érkezőket. Csupa ismeretlen ember volt, végre az utolsó utasok közt egy állig begombolt magyar kapitány vonta magára figyelmét.

Hol látta ezt az embert? Hosszúkás fej, feltűnő magas homlokkal, állát kurta körszakáll övezte, amelynek ritkás szálai a rosszul kopasztott csirkére emlékeztettek. Koránál idősebbnek tetszett és a szemüveg, amelynek nagy karikái kellenél vastagabbak voltak, fontoskodó vonást adott alakjának. Egyenruhája – amely láthatólag új volt – nehézkesen helyezkedett el testen, csákója túlságosan nagy volt, és a fülén ült. Könnyű lépésekkel, mint egy táncmester haladt át a hídon, míg egy tiszt szolga a cókómókját – egy fekete vidrabőr kabátot és kiegészítésként – hozta utána.

– Görgey! – szólta Andornaki, felismerve egykori Nádor huszár-bajtársát.

– Igen, Görgey – felelte a megszólított németül – és te Andornaki vagy. Pestre?

– Igen, Pestre.

– Egyedül?

– Igen. És te?

– Veled tarthatok?

– De hogyan. A hajó farán telepedtem le, ha ugyan még valaki el nem foglalta a helyemet.

Végigmentek a fedélzeten és egy pillanatig kíváncsian néztek egymásra. A katonai iskolában nem voltak a legjobb barátok, Görgeyt egyáltalán csak kevesen szerették. Sokan nagyképűnek tartották, mások titokzatosnak, és minthogy se könnyelmű, se kicsapongó, sem ábrándozó nem volt, nehezen találtak vele érintkezési pontokat. Ezek az iskolai képek barátságtalan felhőbe burkolva jelentek meg Andornaki előtt.

– Tehát Magyarország fölébredt – mondotta, mialatt figyelmesen szemlélte Görgey furcsa öltözetét – és te, amint látom, szintén beálltlál azok közé, akik hisznek e fölébredésben. Hol szolgálsz?

– Tulajdonképpen Győrön, de csak papiroson. Földadatom fegyverkészletek bevásárlása és szállítása lenne.

– Oh, ez talán nem is olyan nehéz – jegyezte meg Andornaki és maga elé idézte a visetes arcú Gerényit, amint a berlini kávéházban elpanaszolja 30 000 puskájának furcsa sorsát.

– Nem, ez nem nehéz, de valahol el kell kezdeni a dolgot. Sajnos, a legtöbb fegyver, amit veszünk, színpadi puska, akinek valahol a világon egy hasznavehetetlen vadászfegyvere van, nekünk varrja a nyakunkba. Szerencsére a kormány elunta, hogy a külföld zsidóháza legyen és most egy gyutacs és lőkupakgyárat akarnak építtetni.

– Tehát a dolog egészen komoly?

Görgey burnótos szelencéje tetejére ütött és megkínálta Andornakit.

– Ahogy vesszük – folytatta és rózsaszínű arcbőrből szeme mellett, a halántéka alatt egy kis csillag képződött, amely nála a mosolygást jelentette – minden kezdet nehéz. Ma a mi katonaságunk megfelel a hagyományoknak, amelyek szerint a magyarnak csak lóra kell szállania, és máris megnyerte a csatát. A nemzetőreink, nos, ezek egészen különös hadfiak és kedves fickók, és neked, mint régi katonának, nem kis örömet szereznének. Magyarországon ma mindenki nemzetőr, 37 pengő forintért szállítjuk a ruházatot és ha nincsen puskája, hát a kasza, sőt az esernyő is megteszi. A költők elhittették velük, hogy egy magyar húsz németet megér.

– Tehát nem bízol a harc sikerében?

– Nos, hiszen vannak egyéb katonáink is, a régi serezed, a régi huszárok, akik megjárták Itáliát, sőt vannak tisztjeink, akik még Napóleont is ismerték, igaz, hogy csak futtában. Az a furcsa helyzet állt be, hogy a német és cseh bakákra, huszárokra, tüzérekre nagyobb szükségünk van, mint a nemzetőreinkre. De hát ez gyakorlat dolga, minden katona jó, ha jól vezetik. Lesz jó nemzeti hadsereg, ha jók lesznek a vezérek, lesz jó tömegünk, ha a lelke jó, és ez a lélek, az intellektus. Ma az emberek kiabálnak, lelkesednek, a kalapjukat Pozsonytól Kolozsvárig a levegőbe dobálják, de ez csak tünet, tünete az egészségnek, amely talán egész másutt lakik, mint ahol mi

keressük. Nos, abban mindnyájan egyetértünk, hogy ez a harc jogosult, vagy szent, ahogy a szónokaink mondják. De a katonai kérdést külön kell választani az érzelmitől. Egyelőre azonban meg kell vele elégednünk, hogy az egészségnak a tüneteit látjuk.

Görgey azelőtt nem volt ily közlékeny és Andornaki meglepve nézett rá. Míg fiatal hadnagy korában társai csak ritkán hallották a szavát, Görgey most élénken, kezével a kardját meg-megfogva beszélt és szeme, mint egy szeszélyes inga járt jobbra-balra, a nagy szemüveg alatt. Friss volt, erős, egészséges, magatartása a született vívóéra hasonlított, aki még séta közben is mindig kész rá, hogy a „rajta” szóra beugorjék.

– És... és, hiszed – szólta Andornaki tétovázva – hogy elég akarat lakik a nemzetben?

– Akarat? Az akarat nemcsak adomány, az akarat a nevelés, a körülmények, az ész terméke. Nem mindenkivel együtt születik meg, de ahogy körülmények folytán elveszíthetjük, úgy okkal-móddal meg is szerezhethetjük. Ez nem ördögösség, inkább szép, férfias multság, amely teljesen leköti az érzékeket és alkalomadtán kellemes meglepetésekkel szolgál. Nem érdekes-e, hogy egy második lény lakik bennünk, aki jobb, okosabb, hatalmasabb nálunk, és mégis gondosan elbújik? Nem megnyugtató-e, hogy van bennünk egy erő, amely, ha kell, különbbé tud tenni, mint hinnénk? Az emberek dőrék, hogy fáznak, félnek ettől a kincstől. Különbben lehet, hogy egészen hamis nyomon vagyok. Lám, például, magamról azt hiszem, hogy van akaratom és mégis kíváncsian várom az első ágyúszót, vajon nem futok-e tőle rögtön magam is a pokolba. Ez egy izgató és nagy kérdés és ahogy a magam kérdése, úgy az egész nemzeté. Lássuk hát egyszer megint, mennyit érünk, hányan fordulunk meg; háborúkra szükség van, ezek a nemzetek lelkének mérlegei. De mindez untat is talán? Bizonyára nem akarsz honvéd lenni.

Andornaki megrázta a fejét.

– Nem, nem – szólta kedvetlenül – én már tisztában vagyok az akaratommal.

– Nos, ez lehetséges – szólta Görgey és levette orráról a szemüveget, amely gyorsan elhomályosodott és egy másikkal cserélte föl – de ilyen alkalom, hogy a tulajdon lelki ütőerünkre tegyük a kezünket, mégis ritkán kínálkozik.

Elhallgattak, Görgey szivarra gyújtott és letette csákóját, Andornaki pedig keresztülnézett a magas, zöld hegyeken és bepillantott a háza ablakán. Vajon mi fog történni? A felesége a kertben ült, a sárga rózsák közt és a korán hervadó nők öntudatlan szomorúságával – amely mindenütt a világon egyforma – nézte a pávákat. Mi fűzte őt hozzá? Miért járnak együtt? Miért

nem tud tőle elszakadni? Honnét vette az erőt ennyi hazugságra? Hiszen ekkora önmehtagadással, megalázkodással és töprenkedéssel boldog is lehetne. De mi a boldogság? Saskia, akinek fáradt tekintete néha fölelevenedik és makacsan, vakmerőn szegeződik a szemébe? Óh, nem; érezte, hogy Saskiát sem szereti; érezte, hogy csupán egy kerítő szomorúság fűzi őket össze; hogy ez a lány habozás nélkül mindent fölládozna érte és megérdemli, hogy fölemeljék a földről. De ok-e ez rá, hogy egy másik életet összetörjön? Nem végzet-e ez, amely magyarázat nélkül szakadt hármójukra és cél nélkül bünteti őket? És van-e védekezés a végzet ellen? Nem, nincsen; Andornaki leeresztette a kardját és mosolyogva nézett Görgeyre.

– És hiszed-e, hogy Hungária, úgy, ahogy a népszónokok szavaiból kiépült, hogy ez a dölyfös, nagyralátó, agyonudvarolt Hungária győzni tudjon?

– Nem, az új Hungáriát előbb meg kell csinálnunk. Én különben másnak látom, mint te, én... de ezt elmondani nem tudom, nem is akarom. Hanem lehet, lesz még alkalom, mikor megmutathatom neked az igazi Hungáriát és akkor másképp fogod látni te is. Pesten maradsz?

– Nem; ha lehet, már reggel tovább utazom.

Görgey félszegen mosolygott.

– Ej, mondd csak, nincsen valami eladó lovad? – szólta és Andornaki szemébe nézett. – De nem szabad drágának lenni, igen szűken állok pénz dolgában.

– Lovam? Azt hiszem lesz otthon, amelyik neked megfeleljen. Küldj ki hozzám valakit.

– Köszönöm. De, nem lesz ellenedre – kérdezte elvörösödve –, hogy az árát egyszerre nem tudom megfizetni és haladékat kérek az első részlet után?

– Oh, ugyan, örülök, hogy szolgálatodra lehetek.

Görgey boldogan, hogy ezt a kérdést, amely már régen nyomta a lelkét, így egyszerűen el tudta intézni, újra rágyújtott kialudt szivarjára. A hegyek közt messziről föltűnt Vác látképe, már homályba burkolva, száz tornyával és apró nyaralóival, amelyeknek tornácán vékonyka gyertyafény táncolt.

– Ah, szép este ez – szólta Andornaki – és te boldog ember vagy, hogy ilyen frissen látsz mindent, hogy egészséges, erős vagy és nyugodtan mégy utadon. Én valahogyan egészen megváltoztam, amióta nem voltunk együtt és, talán, az egészségem sem a legjobb. Mit gondolsz, mi fog történni közelebb?

– Ezt nem nehéz megmondani. Bizonyos, hogy harcba kell szállanunk Ausztriával. Az ellenforradalom, amely küszöbön áll, nem magától fakadt, minden forradalomnak meg van a maga pontos és súlyos oka, jóllehet megnyilatkozása nem vall erre. És mi lesz a vége? Három évszázad óta minden

magyar szabadságharcnak kiegyezés a vége. Ez is oda vezet. Föllobbanunk és lassan kialszunk, a nagy ember az lesz, aki a föllobbanásban a leghidegebb és a kialvásnál a legszenvédélyesebb lesz. És a legbölcsebb az, aki mindjárt a kezdetnél a végre gondol és olyan kiegyezést csinál, amely száz győzelemnél többet ér.

– De ezt nem mernéd a piacon elmondani?

– Nem, legalább egyelőre nem. De, különben, mi vagyok én? Egy szerény honvédkapitány. A fölöttesem pedig Pest egyik legismertebb uzsorása, nem furcsa? Hogy' lett őrnagy? Én nem tudom! De mit ér akkor a kapitány? Lám, még szerencse, hogy az emberek kiabálnak és megrészegeznek a tulajdon hangjuktól és nem érnek rá nyugodtan látni. A természetben, úgy tetszik, minden úgy van jól, ahogy van.

Beesteledett, a hajón egy csomó lampiont gyújtottak meg, amelyekre nagy honfiak arcképe volt festve. Az egyik zenekarnál táncoltak, a másikon pedig koccintottak az utasok. Lassan Váchoz érkeztek. A hajóállomás itt is zászlódíszbe öltözött, sőt a parton valaki egy mozsarat is elsütött, abban a hiszemben, hogy Kossuth is a hajón van. Egy pár asszony fölsikított, azután erőteljes éljenzés tört ki és a kapitány büszkén kötött ki.

Nyugat, 1916. 2. szám.

Lovik Károly
1915 körül
Országos Széchényi Könyvtár